

Återkommande utbildning — ett hugskott

Det förslag om »återkommande utbildning» som U 68 lade fram i debattskriften »Högre utbildning – funktion och struktur», granskas kritiskt av riksdagsman Gunnar Wallmark. Även om U 68:s skiss är vag och konturlös innebär den vittgående konsekvenser för den egentliga ungdomsutbildningen både vid universitet och högskolor och på det gymnasiala stadiet. I själva verket torde nämligen utredningens huvudlinje vara att successivt införa arbetsplikt under gissningsvis 1–3 år som villkor för inträde till eftergymnasiala studier. Ett sådant förslag är meningslöst, anser artikelförfattaren. Det finns ingen anledning att ställa ungdomsutbildningen i motsats till vuxenutbildningen. Dessutom ligger det varken i samhällets eller den enskildes intresse att utbildningen fördröjs på detta sätt. Bäst för alla parter är istället att ungdomarna så fort som möjligt får genomgå sin utbildning för att därefter kunna göra en kvalificerad yrkesinsats.

Grunden till den delvis inflammerade och ibland snedvridna debatten om den högre utbildningen under senare delen av 1960-talet lades år 1965. Då beslöt nämligen riksdagen att det totala antalet studerande vid universitet och högskolor med hänsyn till samhällets resurser inte fick överstiga 87 000 i början av 1970-talet (1972), att fasta studiegångar skulle införas vid bl a de filosofiska fakulteterna och att vissa utspärrningsregler skulle tillämpas för de studerande som inte kunde följa normalstudiegången.

Högerpartiet anförde i sin partimotion med anledning av propositionen att de föreslagna kvantitetsramarna med största sannolikhet inte skulle kunna hållas, att fasta studiegångar skulle kunna införas som en rekommendation till de studerande men inte vara obligatoriska, att utspärrning inte skulle äga rum och att de föreslagna åtgärderna varken var tillräckliga eller lämpliga för att åstadkomma en balanserad utveckling på det högre undervisningsområdet.

Det visade sig också att regeringen ganska ordentligt missbedömt tendenserna, såväl ifråga om det totala antalet studerande som deras fördelning på olika utbildningslinjer. Redan hösten 1969 uppskattades totalantalet till över 120 000, d v s 40 procent fler än i den beräknade maximiramen för 1972.

U 68

Först 1968 – efter påstötningar, inte minst från högerpartiet – tillsatte regeringen en ny utbildningsutredning (U 68), vilken re-

märkabelt nog fick en icke-parlamentarisk sammansättning. Den fick som huvuduppgift att finna vägar till en balanserad utveckling på det eftergymnasiala området, varvid de fria fakulteternas dimensionering särskilt måste uppmärksammas. Förutom att dra upp riktlinjer för det högre utbildningsväsendets expansion efter 1972 skulle utredningen också särskilt granska de dagsaktuella problemen och föreslå åtgärder för att komma till rätta med den konstaterade snedvridningen.

U 68 har levererat två debattskrifter: »Mål för högre utbildning» och »Högre utbildning – funktion och struktur». Den första går jag inte närmare in på. Jag konstaterar bara att när företrädarna för de borgerliga partierna inom den parlamentariskt sammansatta referensgruppen till U 68 framförde tvivel på promemorianas lämplighet som debattunderlag hade de fullkomligt rätt. Promemorian var oanvändbar som utgångspunkt för en seriös diskussion om den högre utbildningens målsättning.

»Högre utbildning – funktion och struktur» har en annan uppläggning, varför den förtjänar en del kommentarer och reflexioner. Det första kapitlet redovisar den starka tillströmningen till universitetens fria fakulteter och de problem detta medför. Det andra behandlar styrmekanismerna i samband med utbildning och konsekvenserna av olika sorters spärrar. I det tredje skisseras en organisatorisk samordning av ungdoms- och vuxenutbildning inom ett system för återkommande utbildning, detta mot bakgrund av begränsade

resurser och ett behov av resursavvägning mellan ungdomsutbildning och vuxenutbildning.

»Återkommande utbildning»

Utredningen använder termen »återkommande utbildning» som en sammanfattande beteckning på utbildningen under ett helt liv. Den gör emellertid omedelbart begränsningen att den endast avser utbildning organiserad eller stödd av samhället! Samma inskränkning har gjorts av andra statliga utredningar och av statsråd i offentliga anföranden eller propositioner som berört vuxenutbildningen. Detta är ett avgörande misstag. Det är omöjligt att få ett helhetsgrepp på fort- och vidareutbildningens problem om man inte tar hänsyn till att den överväldigande delen av de berörda individerna förvärvsarbetar. Enda möjligheten att genomföra ett »life-long-learning»-system på ett för-samhälle, näringsliv och den enskilde praktiskt, ekonomiskt och meningsfullt sätt är en gemensamhetsplanering mellan statsmakter, arbetstagare och arbetsgivare – statliga liksom enskilda.

Begränsningen i uppläggningsen gör därför att förslaget inte kan uppfattas som realistiskt när det gäller de vuxnas utbildning och vidareutbildning.

Även om skissen i promemorian är vag och konturlös kan man emellertid konstatera att den innebär vittgående konsekvenser för den egentliga ungdomsutbildningen både vid universitet och högskolor samt det gymnasiala stadiet. Utredningen har skisserat fem alternativ för

återkommande utbildning till universitets- och högskolenivå. Gemensamt för alla är att ingen studerande skall kunna gå direkt från den gymnasiala skolan till universitet eller högskola och där fullborda sin utbildning. Längre perioder av praktiskt arbete skall sprängas in, antingen omedelbart före tillträdet till den högre utbildningsanstalten, som deltidsarbete parallellt med utbildningen eller som mellanstick i utbildningen.

Om också utredningen anser att samtliga fem alternativ bör prövas, sägs dock klart att om man skall kunna uppnå den önskade resursfördelningen mellan ungdoms- och vuxenutbildning måste rätten att omedelbart efter gymnasiestudierna fortsätta vid universitet eller högskolor begränsas. I själva verket torde utredningens huvudlinje vara att successivt införa arbetsplikt under gissningsvis 1–3 år som villkor för inträde till högre studier. Därmed har givetvis utredningen på ett effektivt sätt klarat de kvantitativa problemen. Den försöker också underbygga dessa tankegångar med olika motiveringar, såsom att de gagnar jämlikheten m m.

En så drastisk förändring av reglerna för tillträde till högre utbildning får naturligtvis konsekvenser för den gymnasiala skolan. Detta inser utredningen och förordar därför att hela det gymnasiala studiet görs yrkesförberedande.

En skrivbordskonstruktion

Denna skiss är en skrivbordskonstruktion, och detta är utredningen medveten om. Några diskussioner eller analyser, t ex av

arbetsgivarnas möjligheter att ta emot ungdomar med gymnasial utbildning och senare låta dem delta i högre utbildning på heltid eller deltid, har inte gjorts. Till yttermera visso berör utredningen åtskilliga andra problem i sammanhanget med mycket lätt hand. Att de här idéerna inte bara är lösa hugskott framgår ganska klart också av uttalanden från ansvariga statsråd och av myndigheters agerande vid olika tillfällen.

Den första frågan man måste ställa är om den stora anstormningen till högre utbildning är positiv från samhällets synpunkt. Vårt näringsliv genomgår en snabb strukturförändring. Med hänsyn till landets ringa befolkning, höga löner och därmed åtföljande kostnadsläge är det nödvändigt att omställningen till allt intelligensintensivare produktion på alla sätt främjas. Den avgjort viktigaste faktorn i detta sammanhang är den välutbildade arbetskraften. Under förutsättning att utbildningen är yrkesförberedande för breda sektorer inom arbetslivet finns all anledning att ur samhällsekonomisk synvinkel snarare främja än hejda tillströmningen till högre utbildning. Det finns heller inga samhällsekonomiska skäl att ställa ungdomsutbildningen mot vuxenutbildningen. Däremot kan givetvis dessa vägas mot andra samhällsreformer. Eftersom sådana betingas av samhällets resurser, och deras tillväxt i avgörande grad beror av utbildningsexpansionen – inklusive forskning – är det direkt felaktigt att här sätta in några konstlade bromsar.

Den andra frågan är hur de enskilda

individerna ser på dessa problem. Den överväldigande gruppen ungdomar som söker sig till högre utbildning torde ha som målsättning att genomgå en kvalificerad, yrkesförberedande skolning som möjliggör för dem att snarast gå ut i arbetslivet. Något intresse av att fördröja sitt utträde på arbetsmarknaden med några års arbete på för dem ofta ointressanta sysselsättningar har de knappast. Den omstrukturering av näringslivet som jag berört tidigare innebär ju en relativt snabb minskning av enklare rutinbetonade arbetsuppgifter och en förmodligen ännu snabbare ökning till mer kvalificerade sysselsättningar. Inte heller från de enskilda individernas synpunkt finns alltså några skäl som talar för en återkommande utbildning i U 68:s tappning.

Ur arbetslivets synvinkel torde slutsatserna bli enahanda. Det blir säkert utomordentligt svårt att få arbetsgivarna att placera huvuddelen av dem som lämnar den gymnasiala skolan på meningsfulla arbetsuppgifter. De vet ju att de efter ett, två eller tre år – beroende på när ungdomarna samlat tillräckligt med arbetspoäng för att komma in på en spärrad utbildning – blir av med dem igen. De misslyckade försöken att organisera en meningsfull praktik under nio månader för den i detta sammanhang ringa grupp som

fackskoleingenjörerna utgör, talar sitt tydliga språk. Det hårda internationella konkurrensklimatet borde i själva verket kräva att ungdomarna får genomgå sin ungdomsutbildning så fort som möjligt och i ett sammanhang för att därefter kunna göra en kvalificerad insats i näringslivet.

En helt annan fråga är hur man på ett riktigt sätt för den enskilde arbetstagaren och näringslivet i sin helhet skall organisera en kontinuerlig fort- och vidareutbildning. Det spørsmålet löses dock inte vid ett skrivbord i kanslihuset.

Praktik värdefullt

Dessa synpunkter innebär inte att jag anser praktik vara någonting mindre värdefullt. Förslaget om borttagande av ett halvt års praktik i socionomutbildningen är sålunda ett steg tillbaka. Jag anser också att praktik inom ett kommande yrkesområde borde ge tilläggspoäng vid konkurrens till spärrad utbildning. Sjuksköterskeutbildning och sjuksköterskepraktik borde t o m kunna ge förtur till läkarutbildning, och praktik inom ett kommande yrkesområde ger givetvis sådana erfarenheter att det kan förhindra ett felaktigt yrkesval. Men detta är någonting helt annat än de förslag U 68 framfört i sin debattskrift.